

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Планування і прогнозування туристичної діяльності»
(для магістрів спеціальності 242 «Туризм»)

Чернігів-ЧНТУ-2017

Конспект лекцій з дисципліни «Планування і прогнозування туристичної діяльності» / укл. І. В. Безуглий. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – 100 с.

Лекція 1. ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РОЗВИТКОМ

План лекції

1. Сутність і зміст процесів прогнозування і планування.
2. Прогнозування та планування як функції держави і суб'єктів господарювання.
3. Форми планування, види планів і прогнозів.
4. Предмет курсу «Прогнозування і планування в туризмі». Основні поняття теми

Передбачення, прогнозування, прогноз, планування, план, захід, програма, концепція, макроекономічне реагування, директивне планування, індикативне планування, стратегічного планування, тактичне планування, оперативне планування, довгострокове прогнозування, середньострокове прогнозування, короткострокове прогнозування, макроекономічні прогнози, міжгалузеві прогнози, галузеві прогнози, межрегіональні прогнози, регіональні прогнози.

1. Сутність і зміст процесів прогнозування та планування

Прогнозування являє собою цілеспрямовану діяльність держави, органів управління, господарюючих суб'єктів з розробки перспектив розвитку країни, регіонів, галузей, підприємств різних форм власності. **Прогноз** - це комплекс науково обґрунтованих припущень (виражених у якісній та кількісній формах) щодо майбутніх параметрів економічної системи.

Прогнозування співвідноситься з більш широким поняттям - передбаченням. Передбачення випереджає відображення дійсності і засновано на пізнанні законів природи, суспільства, мислення. У процесі прогнозування використовуються два підходи: індуктивний і дедуктивний.

Метод індукції, використовуваний при індуктивному підході, побудований на розгляді проблем від часткового до загального, т. е. на підставі фактичних або зареєстрованих даних (експерименту або розвитку процесу) про об'єкт встановлюється тенденція (або закономірність) загального розвитку об'єкта, яка і використовується при обґрунтуванні прогнозу.

При **дедуктивному способі**, тобто підході від загального до приватного, спочатку визначаються загальні тенденції або закономірності розвитку аналізованої області техніки, а потім на основі виявленої загальної перспективи визначаються рівні та шляхи розвитку окремих напрямів, а також конкретні технічні характеристики, які цікавлять в даному випадку об'єктів прогнозування.

Індуктивному підходу найбільшою мірою відповідають методи пошукового прогнозування, а дедуктивному способу - нормативно (цільового) прогнозування.

При пошуковому прогнозуванні стан об'єкта в майбутньому визначається закономірностями, виявленими по приватним результатам досвіду

(експерименту), його поведінки в минулому і сьогодні. У цьому випадку прогнозування здійснюється від наявного рівня знань (по ходу часу), а кінцеві результати розвитку об'єкта складають зміст прогнозу.

У свою чергу, нормативне прогнозування орієнтоване на те, що задається кінцева мета (чи закономірність) розвитку (поведінки) об'єкта в майбутньому, а змістом прогнозу є визначення приватних шляхів, засобів і термінів досягнення мети. Прогнозування - в цьому випадку здійснюється від заданої мети як би назустріч ходу часу.

Планування - це процес наукового обґрунтування цілей, пріоритетів, визначення шляхів і засобів їх досягнення. У загальному вигляді планування можна визначити як процес прийняття рішень, який передуює майбутньому дії. Можна сказати, що планування являє собою проектування бажаного майбутнього і ефективних шляхів його досягнення, кінцевим результатом якого є планові рішення, що лежать в основі цілеспрямованої діяльності органів управління різних рівнів.

План - документ, який містить систему показників і комплекс заходів щодо вирішення соціально-економічних завдань. У ньому встановлюються шляхи і засоби розвитку відповідно до поставлених завдань, обґрунтовуються прийняті управлінські рішення.

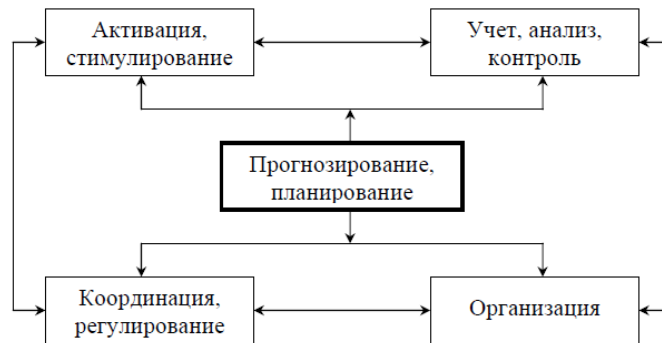
Прогноз і план взаємно доповнюють один одного. Форми поєднання прогнозу і плану можуть бути самими різними: прогноз може передувати розробці плану (у більшості випадків), слідувати за ним (прогнозування наслідків прийнятого в плані рішення),

проводитися в процесі розробки плану, самотійно грати роль плану, особливо у великомасштабних економічних системах (регіон, держава), коли неможливо забезпечити точне визначення показників, т. е. план набуває імовірнісний характер і практично перетворюється на прогноз.

Оскільки прогнозування в управлінському циклі завжди передуює плануванню, то його найчастіше розглядають як підфункцію планування. Результатом прогнозування і планування є прийняття органом управління рішення про те, що повинно бути зроблено, де і яким чином. При реалізації даних функцій управління розглядаються і оцінюються альтернативні варіанти майбутніх дій, з яких вибирається найкращий.

2. Прогнозування та планування як функції держави та суб'єктів господарювання

Процес державного регулювання економіки включає в себе реалізацію багатьох функцій. У їх число входять прогнозування і планування, організація, координація і регулювання, облік, контроль і аналіз, активація та стимулювання (рис. 1).

Функції управління завжди спрямовані на досягнення цілей управління. Оскільки мета управління формується в рамках функцій «прогнозування - планування», можна відзначити, що дані функції в системі державного регулювання економіки є центральними.

У сучасних умовах прогнозування приймає безпрецедентні масштаби. Свідомо чи підсвідомо будь-яка людина прогнозує наслідки своїх дій, рішень, формулює судження про майбутнє, будує модель майбутнього. Роль прогнозування незмінно зростає у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу, ускладненням завдань управління, посиленням невизначеності.

В управлінні економічним розвитком прогнозування є першоосною, оскільки всяке управлінське рішення має прогнозу або планову спрямованість. Прогноз розкриває невизначеності в системі, обґрунтовує фактори, при яких досягаються поставлені цілі.

З моменту прогнозу (прийняття рішення) до завершення прогнозованого періоду змінюється середу, відбуваються зміни по різних можливих напрямках. Чи не визначаючи параметри розвитку з достатньою точністю, прогноз розкриває альтернативи, позитивні і негативні тенденції, протиріччя і намічає умови, за яких забезпечується вирішення поставлених завдань. Воно може мати кілька варіантів залежно від імовірного впливу різних факторів.

У випадку, коли є кілька шляхів реалізації задуму, розробляються сценарії можливого розвитку. **Сценарій** - це опис майбутнього, складене з урахуванням правдоподібних положень; він розробляється для певної сукупності умов майбутнього розвитку. Необхідність складання сценаріїв закладена у вірогідному, варіантному розвитку. Прогноз зазвичай має декілька сценаріїв, в тому числі оптимістичний, песимістичний, оптимально-реалістичний.

Соціально-економічне прогнозування є способом передбачення суспільної системи з урахуванням закономірностей її розвитку, перспектив ефективного вкладення капіталу. Соціально-економічні прогнози і плани висловлюють кількісні та якісні

зміни, пов'язані з оцінкою обсягів виробництва, вартісних макроекономічних показників, попиту та пропозиції, трудових відносин, структури доходів і витрат. Вони включають показники розвитку макроекономічної ситуації, науково-технічного прогресу, динаміки виробництва і споживання, рівня і

якості життя, зовнішньоекономічної діяльності, екологічної обстановки, а також систем освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення населення. Соціально-економічне планування є видом управлінської діяльності, спрямованої на обґрунтування заходів, забезпечують досягнення поставлених цілей. Воно виступає функцією власника, виробника або уповноваженого ними особи, обумовлено потребами інформації, що поглиблюється поділу праці і не залежить від форми власності або господарювання.

План базується на концепції, ідеології та стратегії розвитку.

Концепція містить систему понять і уявлень для трактування явищ, їх розуміння. Концептуальні опрацювання переводяться в організаційний план шляхом вибору і обґрунтування стратегії, яка передбачає постановку цілей, пошук коштів для реалізації планованих заходів у співвідношенні з передбачуваними результатами, формування необхідних структур.

Необхідність державного соціально-економічного планування полягає в тому, що:

- глобальні проблеми (екологія, виснаження ресурсів) можна вирішувати лише в рамках довгострокової перспективи в загальнонаціональному масштабі;
- об'єктивно підвищується частка суспільного (колективного) споживання, яке можна ефективно регулювати лише за допомогою держави;
- ринок не здатний забезпечити макроекономічну збалансовану стійкість;
- без планування неможливо підвищення ефективності економіки в масштабі суспільства;
- відсутність планування як функції управління рівнозначно анархії.

Зміст соціально-економічного планування полягає в обґрунтуванні конкретних досяжних цілей і пріоритетів розвитку, виявленні матеріальних, трудових і фінансових можливостей реалізації розроблених програм. З формуванням ринкових відносин, зміцненням договірних зав'язків між господарюючими суб'єктами об'єктами державного планування стають лише найбільш суспільно значущі і структуро визначаючі сфери, галузі, функції, регіони.

3. *Форми планування, види планів і прогнозів*

Наукою і практикою розроблені різні форми планування, з яких найбільшого поширення набули директивне і індикативне. Їх характеристика представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика форм планування

Характеристика	Форми планування	
	Директивне	Індикативне
Характер	Обов'язковий	Рекомендований

Переваги	1.Врахування в планах загальнодержавних інтересів 2.Можливість зосередження державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки	Облік в планах інтересів держави і підприємців
Недоліки	1.Сковує ініціативу суб'єктів господарювання 2. породжує волюнтаризм	Недостатня зацікавленість суб'єктів господарювання у вирішенні соціальних, екологічних проблем, розвитку інфраструктури
Галузь застосування	Економіка, галузь, регіон, суб'єкт господарювання	Економіка, регіон
Умови використання	В екстремальних ситуаціях (війна, повоєнна відбудова економіки, великі стихійні лиха)	У ринкових умовах

Директивне планування - обов'язкове, жорстке, підлягає виконанню, передбачає застосування, насамперед, командно-адміністративних важелів для обов'язкового втілення в життя встановлених цілей і завдань. В рамках директивної форми планування здійснюється доведення планових завдань, обов'язкових до виконання, до конкретних виконавців. Плани розробляються на основі загальнодержавних інтересів, затверджуються і носять силу законів.

Індикативне планування - це процес формування системи параметрів, що характеризують стан і розвиток економіки країни.

Індикативний план-прогноз наповнює стратегічний і виступає в якості практичного інструменту в розвитку економіки на коротко- і середньостроковий періоди. Індикативний план не має директивного характеру і містить обмежене число обов'язкових завдань, носить в більшій мірі рекомендаційний характер.

В якості індикаторів соціально-економічного розвитку використовуються показники, що характеризують динаміку, структуру і ефективність економіки, стан фінансів, грошового обігу, ринку товарів і цінних паперів, зайнятості, рівня життя населення, зовнішньоекономічних зв'язків і т. д. Роль індикаторів

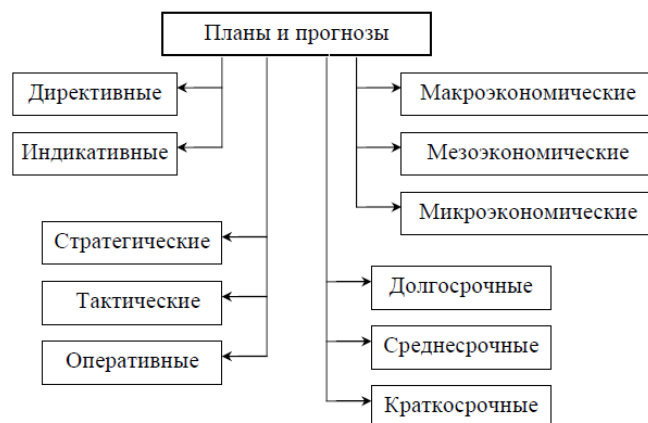
планів полягає в тому, щоб визначити, де і коли має втрутитися держава, якщо ринок не справляється зі своїми завданнями.

За змістом планових рішень прийнято розрізняти стратегічне, тактичне і оперативне планування. **Стратегічне планування** - процес визначення цілей і значень економічних показників за основними, найбільш важливих напрямків соціально-економічного розвитку країни (галузі, підприємства та ін.), як правило, на середній термін і тривалу перспективу і формування механізму щодо їх реалізації. **Тактичне планування** є процесом створення передумов для реалізації цілей, поставлених у стратегічному плані. Тактичні плани розробляються в основному на середньостроковий період і дозволяють обґрунтовувати і реалізовувати резерви підвищення ефективності громадського виробництва. **Оперативне планування** - завершальний етап системи планування, який орієнтований на конкретизацію показників тактичного плану з метою організації повсякденної планомірної роботи об'єкта планування. Оперативні плани носять короткостроковий характер.

Залежно від терміну, на який складається план (прогноз), і ступеня деталізації планових або прогнозних розрахунків прийнято розрізняти довгострокове (від 5 років і вище), середньострокове (від 1 року до 5 років) і короткострокове (до 1 року) планування.

За масштабом дії розрізняють прогнози (плани) міжнародні, національні, міжрегіональні, регіональні, міжгалузеві, галузеві, підприємств.

Види планів і прогнозів у відповідності з вказаними вище критеріями їх класифікації представлені на рис. 2.

Рис. 2. Загальна класифікація форм планування і видів планів і прогнозів

Також виділяють і інші критерії класифікації планів і прогнозів, основними з яких є наступні.

За глибиною планування (прогнозування) розрізняють агреговані та детальні прогнози (плани).

Залежно від обліку зміни даних розрізняють жорстке і гнучке (адаптивне) прогнозування (планування).

За черговості в часі виділяють впорядковане планування (прогнозування), при якому по завершенні періоду дії одного плану (прогнозу) розробляється інший; ковзне, при якому після закінчення певного запланованого терміну план (Прогноз) продовжується на наступний період; позачергове (евентуально), при якому планування (прогнозування) здійснюється в міру необхідності.

За ступенем охоплення прогнози (плани) поділяються на приватні, що охоплюють лише певні галузі діяльності і параметри, і комплексні, що описують всі аспекти розвитку економічної системи.

У свою чергу за призначенням приватні прогнози (плани) можна поділити на науково-технічні, демографічні, прогнози природних ресурсів, екологічні, соціальні, економічні.

По об'єктах планування виділяють цільове планування, відноситься до визначення стратегічних і тактичних цілей;

планування коштів, що виявляється у визначенні засобів досягнення поставлених цілей і ресурсів; програмне планування, що відноситься до розробки і реалізації конкретних програм; планування дій.

4. Предмет курсу «Прогнозування і планування економіки»

Предметом вивчення даного навчального курсу є комплекс теоретичних, методологічних та організаційних питань прогнозування і планування розвитку економіки на сучасному етапі.

У даному курсі вивчаються теоретичні, методологічні та організаційні основи прогнозування і планування, питання прогнозування і планування темпів економічного зростання, структури економіки, цін, інфляції, фінансів, соціального розвитку, споживчого ринку, інвестицій, інноваційної діяльності, виробничих галузей та інфраструктури, сфери обслуговування населення, зовнішньоекономічних зв'язків, регіонів, природних ресурсів.

Прогностика як наука про прогнозування спирається на об'єктивно існуючі закони розвитку природи і суспільства, певну методологію аналізу явищ і сукупність методів, що дозволяють розкрити тенденції розвитку та визначити альтернативи їх реалізації.

Теорія прогнозування і планування є складовою частиною економічної науки і базується на економічній теорії.

Місце теорії прогнозування і планування в системі економічних дисциплін визначається тим, що вона є сполучною ланкою економічної теорії, з одного боку, та галузевими економіками - з іншого. Дана наука має тісний зв'язок із статистикою, від якої вона запозичує методи аналізу і необхідні відомості для розрахунків. Прогнозування та планування також використовує досягнення природничих наук, математики, особливо таких її розділів, як теорія ймовірностей, математична статистика та ін.

